

सम्पादकीय.....

श्रद्धेय पाठकवृन्द !

ग्लोबल कलिजियट स्कूलको इतिहासमा आफ्नै पहिचान राख्न सफल विद्यार्थीहरूको अभिव्यक्तिको साभा मञ्च बिगुलको यस शैक्षिक सत्र २०८० को पहिलो अङ्क 'निबन्ध विशेषाङ्क' को रूपमा यहाँहरू समक्ष पस्कन पाउँदा हामी अत्यन्त हर्षित छौं । निबन्ध साहित्यका विविध विधाहरूमध्ये एक सशक्त गद्य विधाका रूपमा परिचित छ । तत्सम शब्द 'निबन्ध' को व्युत्पत्ति 'बन्ध' आधार पदमा 'नि' उपसर्ग लागेर हुन्छ । यो शब्दले राम्ररी बाँध्ने काम, नियममा बाँध्ने काम वा विशेष प्रकारले बाँध्ने काम भन्ने अर्थ दिन्छ । खासमा कुनै विषयलाई संयमित भई नियमबद्ध भएर क्रमिक रूपमा तथ्य वा अनुभवका आधारमा प्रस्तुत गर्नु निबन्ध लेख्नु हो र त्यसरी तयार भएको रचना - निबन्ध । संस्कृतबाट लिइएको निबन्ध शब्द नेपालीमा अङ्ग्रेजीको एसे (Essay) को समानार्थी शब्दको रूपमा प्रयोग भएको छ । आधुनिक निबन्धको स्वरूप पश्चिमी साहित्यकै देनको रूपमा रहेको छ । यो पूर्वीय साहित्यको प्राचीन स्रोत टेकेर विकास भएको होइन । यसले वस्तु र भावना तथा तथ्य र कल्पना दुवैलाई उत्तिकै सचेतनापूर्वक प्रस्तुत गर्दछ । आधुनिक निबन्धका प्रणेता भनेर फ्रान्सेली निबन्धकार मोन्टेडलाई लिइन्छ । उनी आफ्ना निबन्धमा 'स्व' को अभिव्यक्ति गर्दै पाठकसँग निकटतम आत्मीयता स्थापित गर्दछ भन्ने विचार राख्दै परम्परागत नियमबाट मुक्त भएको देखिन्छ ।

फ्रान्सेली निबन्धकार मान्तेडका निबन्धहरू प्रकाशन हुन थालेपछि बेलायतका निबन्धकार फ्रान्सिस बेकन फरक धारमा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । उनका अनुसार प्रौढ शैलीमा लघु आयमको विषयको पण्डित्यपूर्ण उपस्थापन भएको लेखलाई निबन्ध भनी परिभाषित गरिएको पाइन्छ । यी दुई व्यक्तिनिष्ठ लेखन र बेकनको वस्तुनिष्ठ लेखन निबन्धका दुई धार बनेका छन् । यही आधारमा निबन्ध निजात्मक वा आत्मपरक, परात्मक वा वस्तुपरक गरी हेर्न सकिन्छ । निजात्मक निबन्धमा विषय वा शीर्षकमा निजी भावना अभिव्यक्त गरिन्छ । प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुमा प्रस्तुत गरिन्छ । 'म' हामी जस्ता सर्वनामको प्रयोग गरी निबन्धकार हुर्केको समाज, उसले भोगेको जीवन उसका विचार तथा दृष्टिकोण प्रस्तुत गरिन्छन् । महाकवि तथा महानिबन्धकार लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, शङ्कर लामिछाने, भैरव अर्याल जस्ता निबन्धकार यस क्षेत्रका कुशल स्रष्टा मान्छिन् । आत्मपरकता र भावपरकता यी दुवै शैलीका हुन्छन् निजात्मक निबन्ध । परात्मक वा वस्तुपरक निबन्धका सूत्रधार बेलायती निबन्धकार फ्रान्सिस बेकन हुन् । वस्तुनिष्ठ लेखन भएका यस्ता निबन्धहरूको खास विषय, वस्तु वा शीर्षकसँग लेखकको प्रत्यक्ष सम्बन्ध देखिने हुँदा सत्य, तथ्य र सन्दर्भलाई क्रमिक रूपमा चित्रण गरिन्छ । तृतीय पुरुष (बाह्य) दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिने यस्ता निबन्धका निबन्धकार स्वयम् उपस्थित हुँदैन । ऊ भोक्ता नभएर द्रष्टाको रूपमा आफ्ना आफ्ना अभिव्यक्ति प्रस्तुत गर्दछ । विषयवस्तुलाई अत्यन्त नजिकबाट नियाल्ने र टाढा बसेर त्यसको व्याख्या, विस्तार र विश्लेषण गर्ने काम वस्तुपरक निबन्धमा हुन्छ । आत्मपरक निबन्धमा जस्तो हार्दिकता नभएर यस्ता निबन्धमा बौद्धिक वा मानसिक पक्ष सबल बन्दछ । नियममा बाँधिँएर प्रस्तुत हुनुपर्ने बाध्यता आत्मपरक निबन्धमा

भन्दा यसमा बढी हुन्छ । वस्तुलाई महत्त्व दिएर लेखिने हुनाले यस्ता निबन्धको शैली वर्णनात्मक, विवरणात्मक, विश्लेषणात्मक तथा तार्किक हुने गर्छ । यीमध्ये निजात्मक निबन्धमा तार्किक शैली सघन हुने गर्छ । अन्ततः निबन्ध लेखन एउटा कलात्मक ढङ्गले स्रष्टाले शैलीबद्ध विचारको प्रस्तुतीकरण गरिएको अभिव्यक्ति हो ।

निबन्धका खण्डहरू :

क) शीर्षक खण्ड

ख) भूमिका वा परिचय खण्ड

ग) विस्तार/व्याख्या खण्ड

घ) निष्कर्ष/उपसंहार खण्ड

निबन्ध लेखन सुरु गर्दा 'शीर्षक' केही गाढा र आकारग्रत रूपमा ठुलो अक्षरले लेख्नुपर्छ । निबन्धको भूमिका वा परिचय दिँदा सामान्य, व्याकरणिक, प्रश्नार्थक, कथानात्मक, र व्युत्पत्तिपूर्ण आदि शैलीबाट उठाउन गरी विषय प्रवेश गर्न सकिन्छ । आफूले प्रस्तुत गर्न खोजेको विषयलाई कमबद्ध र सन्तुलित विस्तार गरिन्छ । विषयवस्तुलाई स्पष्ट पार्न विभिन्न तथ्य, उदाहरण तर्क आदि प्रस्तुत गर्दै विश्लेषण गरिन्छ । सम्पूर्ण विषयलाई समेट्नुपर्दा समस्या चित्रण, समाधान सकारात्मक पक्ष नकारात्मक पक्ष आदि शीर्षक अन्तर्गत रही स्तर हेरी तीन वा बढी अनुच्छेदमा लेख्नुपर्छ । निष्कर्ष खण्डमा स्रष्टाले आफ्नो दृष्टिकोणलाई उचित ढङ्गले प्रस्तुत गर्नपर्दछ । निबन्ध लेख्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू :

१) निबन्धको विषय वा शीर्षक चयन

२) निबन्धात्मक विषयवस्तुको लागि सामग्री सङ्कलन

३) पुस्तक, अखबार, इन्टरनेट आदिबाट सामग्री सङ्कलन गर्न सकिने

४) सङ्कलित सामग्रीलाई बुँदामा टिप्ने र आदि मध्य र अन्त्य खण्डमा व्यवस्थित गर्ने,

५) विभिन्न भागमा विभाजित बुँदाहरूलाई शृङ्खलाबद्ध ढङ्गबाट विस्तार गर्ने,

६) यस क्रममा सान्दर्भिक उदाहरण, उखान, टुक्का भनाइ आदिलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने,

७) सरल, तार्किक, कलात्मक वा विश्लेषणात्मक भाषाशैलीको प्रयोग गर्ने ,

८) अनावश्यक वाक्य, पुनरावृत्तिका सन्दर्भ ल्याएर अनपेक्षित लामो आकारको निबन्ध लेखनको प्रयत्न नगर्ने ।

उपर्युक्त सन्दर्भहरूको अध्ययन मनन र विश्लेषण निबन्ध लेखनको लागि आवश्यक छ । उत्कृष्ट निबन्ध लेख्ने अभ्यास गरौं । आशा छ, निबन्ध विशेषाङ्कको रूपमा प्रकाशित बिगुलको यो अङ्क विशेष महत्त्व राख्ने छ । बाबुनानीहरूलाई निबन्ध भनेको के हो ? कसरी लेखिन्छ भन्नेबारे यो प्रकाशनले अवश्य पनि ज्ञानार्जन गराउने छ भनेर हामी विश्वस्त छौं । प्रतिक्रियाको ढोका खुला छ । सम्पूर्ण पाठक वर्गको सुझाव, राय र स्वस्थ प्रतिक्रियाको अपेक्षा गर्दछौं । आगामी अङ्कहरूमा पनि भाइबहिनीहरूका यस्तै मौलिक र स्तरीय रचनाहरू उपलब्ध भइरहुन् । धन्यवाद !

सम्पादक मण्डल

'बिगुल' पत्रिका

२०८०/०२/३२